

Aneta Kamińska, Anna Kowalczyk
Akademia Ignatianum w Krakowie

Metody i techniki diagnozowania uczniów zdolnych na tle tworzonego przez nauczycieli środowiska sprzyjającego diagnozie

The Methods and Tools of Diagnostic Assessment
of Gifted Learners, Considered in Relation
to the Creation of an Environment Conducive
to Diagnosis by Teachers

Wprowadzenie

Współcześnie można zaobserwować dość duży rozwój między innymi takich dziedzin jak pedagogika twórczości i psychologia zdolności. Dziedziny te obejmują całokształt czynników i uwarunkowań pracy z uczniami zdolnymi, w tym również diagnozę. Diagnoza uczniów zdolnych jest istotnym elementem procesu edukacyjnego, gdyż wyznacza dalszą drogę rozwoju ucznia, jak również wskazuje obszary działań nauczycielom i rodzicom. Oprócz pomocy profesjonalistów z dziedziny zdolności, takich jak psychologowie, pedagodzy twórczości i specjaliści z poradni psychologiczno-pedagogicznych, do dyspozycji nauczycieli pozostaje wiele narzędzi przydatnych w diagnozie zdolności uczniów. Bogactwo i ogólna dostępność literatury może likwidować wiele problemów związanych z rozpoznawaniem

szczególnych talentów uczniów na szczeblu szkoły podstawowej, w tym w ramach edukacji wczesnoszkolnej. Powszechność różnorodnych metod i technik diagnozowania połączona z obserwacją i twórczym podejściem nauczyciela wydaje się być właściwym postępowaniem wstępnym w określaniu zdolności ucznia.

Charakterystyka metod diagnozy ucznia zdolnego

Diagnoza zdolności wiąże się głównie z kryteriami psychologicznymi (testy psychologiczne, do których stosowania uprawnieni są tylko psycholodzy) oraz kryteriami psychopedagogicznymi związanymi z osiągnięciami szkolnymi i pozaszkolnymi. Jednak uzyskiwanie obiektywnych informacji, które ułatwią interpretację oraz ocenę możliwości i oczekiwań uczniów powinno być oparte na różnorodnych technikach, a nie ograniczać się do paru z nich. Pomimo że wiele uwagi przywiązuje się do diagnozy za pomocą wystandaryzowanych testów, między innymi testów inteligencji, jednakże w praktyce edukacyjnej nie mają one większego znaczenia. Samo narzędzie nie jest dostępne dla pedagogów, a uzyskanie informacji o wynikach ucznia zależy od dobrej woli rodzica. Nauczyciel natomiast dysponuje innymi istotnymi narzędziami do diagnozowania uczniów zdolnych i sam również może pewne tworzyć – być twórczy. Posiada on do dyspozycji: kwestionariusze, inwentarze cech, szablony wywiadów, karty obserwacji i inne¹. Może korzystać również z wyspecjalizowanych testów, między innymi: Zestawy kontrolne do rozpoznawania zdolności i talentów G. Lewisa, Test Muzycznych Umiejętności Percepcyjnych, Arkusz obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców A. Kopik i M. Zatorskiej, Nauczycielski Formularz Oceny Postawy Twórczej K.J. Szmidta, Arkusz Obserwacji Twórczości ANT Piotrowskiego. Poniżej zostały scharakteryzowane, dla przykładu, niektóre z nich.

*Arkusz obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców A. Kopik i M. Zatorskiej*² pozwala określić profil inteligencji dziecka. Autorki opracowały 10 określeń dla każdego z typów inteligencji: językowej, ruchowej, wizualno-przestrzennej, matematyczno-logicznej, przyrodniczej, muzycznej, intrapersonalnej oraz interpersonalnej. Diagnoza odbywa się przez ukierunkowaną obserwację ucznia w czasie zajęć oraz zabaw z rówieśnikami. Osoba wypełniająca arkusz udziela odpowiedzi „tak” lub „nie” przy każdym stwierdzeniu opisującym zachowanie dziecka. Odpowiedzi udzielane przez rodziców, a także nauczycieli mogą się różnić, gdyż istnieje przypuszczenie, że zachowania i reakcje uczniów w za-

¹ E. Giza, *Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole*, Kielce 2006, s. 25.

² N. Cybis, E. Drop, T. Rowiński, J. Ciecuch, *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych*, Warszawa 2013, s. 95.

leżności od środowiska, w jakim się znajdują, nie są takie same. Wypełnianie arkusza zarówno przez rodziców, jak i nauczycieli pozwala na wymianę informacji i porównywanie ich spostrzeżeń.

*Zestawy kontrolne do rozpoznawania zdolności G. Lewisa*³ służą diagnozowaniu predyspozycji ogólnych i specyficznych. Przeznaczone są przede wszystkim dla rodziców, lecz często są również wykorzystywane przez nauczycieli. Składają się one z 12–28 stwierdzeń przedstawiających zachowania dziecka. Odpowiedzi udzielane są w odniesieniu do skali od 1 do 5, gdzie „1” oznacza nigdy, a „5” – zawsze. O występowaniu konkretnego talentu można wnioskować na podstawie pozytywnych odpowiedzi w określeniu danej zdolności. G. Lewis opracował zestawy kontrolne do rozpoznawania: zdolności naukowych, talentu twórczego, talentu językowego (język pisany i mówiony), talentu matematycznego, talentu sportowego, talentu przywódczego i organizatorskiego oraz zdolności artystycznych. Autor założył interdyscyplinarne podejście do diagnozowania ucznia, na które składają się opinia rodziców, nauczycieli i rówieśników, oceny szkolne oraz osiągnięcia w danej dziedzinie.

*Nauczycielski Formularz Oceny Postawy Twórczej K.J. Szmidta*⁴ jest narzędziem skierowanym głównie do nauczycieli. Formularz służy do oceny postawy twórczej uczniów, uwzględniając trzy sfery: poznawczą, emocjonalno-motywacyjną i działaniową. Nauczyciel określa cyfrę, która jego zdaniem najlepiej oddaje natężenie opisywanej cechy ucznia w porównaniu z innymi uczniami w klasie. Skala nauczycielskiego formularza oceny postawy twórczej jest następująca: 1 – poniżej średniej, 2 – na poziomie średniej, 3 – powyżej średniej, 4 – w stopniu wybitnym⁵.

Łączenie metod jakościowych i ilościowych w diagnozie uczniów zdolnych, podobnie jak w metodologii nauk pedagogicznych i socjologicznych⁶, jest obecnie właściwe i zalecane. Można stosować je łącznie lub zamiennie w zależności od celu diagnozy i indywidualnych cech wychowanka. Te stosowane długotrwale, jak między innymi długofalowe wykorzystanie diagnozy, mogą dostarczyć całościowego i bardziej miarodajnego obrazu dziecka zdolnego w młodszym wieku szkolnym, a także ujawnić charakter i częstotliwość jego zainteresowań i zdolności, które w tym wieku są dość zmienne. Obserwacji można poddać wiele aspektów, w tym związanych ze sposobem uczenia się, tempem pracy, staran-

³ Tamże, s. 94.

⁴ Por. J. Łukasiewicz-Wieleba, *Przykłady narzędzi wspomagających nauczycielską identyfikację ucznia*, [w:] *Drogi rozwoju zainteresowań i zdolności*, red. M. Jabłonowska, J. Łukasiewicz-Wieleba, Warszawa 2011, s. 279.

⁵ Por. N. Cybis, E. Drop, T. Rowiński, J. Ciecuch, *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych*, dz. cyt., s. 94.

⁶ D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych, Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, Warszawa 2012, s. 134.

nością, zaangażowaniem w wykonywane czynności itp. Jak każda inna metoda diagnozy – „obserwacja musi być celowa i planowa”⁷, a nauczyciel nie powinien liczyć na własną pamięć, tylko zapisywać wyniki w dzienniku obserwacji. Ponadto wszystkie badane cechy i zjawiska muszą być możliwe i dość łatwe do zaobserwowania.

Nauczyciele starają się stworzyć sytuacje edukacyjne, podczas których będą mogli diagnozować zdolności uczniów. Jako środowisko sprzyjające swobodnemu ukazywaniu się wielorakich zdolności uczniów używają między innymi aktywizujących metod pracy z grupą⁸. Ich specyfika ułatwia zauważenie własnej i nieprzymuszonej aktywności ucznia podczas powierzonego mu zadania, które jest tak skonstruowane, żeby mógł być nieskrępowany w działaniach i kreatywny. Nauczyciel może zauważyć, czy jest w stanie myśleć twórczo, niestandardowo rozwiązywać zadania, jak długo potrafi rozwiązywać wymagające i trudne zadanie oraz czy nawiązuje przy tym relację z grupą, staje się jej przywódcą, czy wręcz przeciwnie – jest bierny i wycofuje się z zadania i kontaktów społecznych. Wielokrotne wprowadzanie metod aktywizujących może dać nauczycielowi pełniejszy i właściwszy obraz działań grupy i poszczególnych uczniów oraz określić ich zdolności. Jego postawa przy tego rodzaju zadaniach jest jedynie pomocnicza w myśl zasad tutoringów. Jest on mentorem i fasilitatorem, który działa tak, żeby stworzyć przestrzeń dla aktywności poznawczej i emocjonalnej uczniów. Uczniowie mogą się konsultować z nauczycielem, który doradza im, nie narzuca jednak własnej woli i sposobów rozwiązywania zadania.

Badania socjometryczne mogą natomiast pomóc w diagnozie kompetencji społecznych ucznia zdolnego. Mogą określić jego pozycję w klasie szkolnej, np. czy jest akceptowany przez innych uczniów oraz jego specjalne zdolności społeczne, takie jak przywództwo w grupie czy generowanie interesujących rozwiązań zadań itp.

Do technik aktywizujących uczniów i wykazujących ich zdolności twórcze należą te, które zostawiają miejsce na ich własną aktywność, na przykład technika niedokończonego zdania czy technika niedokończonej historyjki⁹.

W diagnozie uczniów w wieku wczesnoszkolnym na ogół niezbyt pomocne są techniki samooceny uczniów i oceny koleżeńskiej. Dzieci w tym wieku nie są na tyle dojrzałe i obiektywne, żeby właściwie ocenić siebie lub rówieśnika, natomiast można ich do tych technik powoli wdrażać.

⁷ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Kraków 2009, s. 56.

⁸ E. Giza, *Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole*, dz. cyt., s. 25.

⁹ M. Karwowska, *Identyfikacja potencjału twórczego, Teoria, metodologia, diagnostyka*, Warszawa 2009, s. 31.

Podstawy metodologiczne badań własnych

Przedmiotem niniejszych badań są kompetencje diagnostyczne nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Celem badań jest poznanie opinii badanych w temacie ich kompetencji diagnostycznych przeznaczonych dla ucznia zdolnego.

Główny problem badawczy został sformułowany w postaci następującego pytania:

W jaki sposób nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej diagnozują uczniów zdolnych?

Z powyższego pytania głównego wynikają następujące pytania szczegółowe:

- Jakimi metodami posługują się nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej do diagnozy i wspomagania rozwoju uczniów zdolnych?
- Jakimi technikami posługują się nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej do diagnozy i wspomagania rozwoju uczniów zdolnych?
- W jaki sposób nauczyciele organizują środowisko wychowawczo-edukacyjne, aby umożliwić diagnozę ucznia zdolnego?

Materiał badawczy został zebrany za pomocą metody sondażu diagnostycznego, z techniką ankietową. Ta metoda została uznana za najwłaściwszą w przypadku niniejszych badań ze względu na ich specyfikę.

Charakterystyka terenu badań

Do przeprowadzenia badań wybrano grupę 100 nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej pracujących w szkołach podstawowych na terenie gminy Brzeźnica k. Krakowa. Były to same kobiety, czynne zawodowo nauczycielki klas I–III. Badania zostały przeprowadzone w styczniu 2014 r. Wśród ankietowanych znalazło się 68% nauczycieli dyplomowanych, 18% mianowanych, 10% nauczycieli kontraktowych oraz 4% stażystów.

Wyniki badań

Przeprowadzone badania pozwoliły ustalić, po jakie metody pracy z uczniem zdolnym nauczyciele sięgają najczęściej. Rodzaje metod wykorzystywanych przez pedagogów zostały przedstawione poniżej.

Z badań wynika, że wszyscy nauczyciele posługują się zarówno metodami jakościowymi, jak i ilościowymi. Można mniemać, że cenią zarówno jedne, jak i drugie oraz stosują je naprzemiennie, uzupełniając jedne drugimi.

Badani nauczyciele starają się stworzyć środowisko przyjazne do odkrywania talentów uczniów i do łatwiejszej ich identyfikacji. W tym celu używają odpowiedniego podejścia i metod pracy z zespołem klasowym. Rodzaje tych metod przedstawia poniższa tabela.

Z praktyki/Practice

Tabela 1. Rodzaje metod pracy z uczniem wykorzystywane przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w celu umożliwienia przeprowadzenia diagnozy uczniów zdolnych*

| Rodzaj metod | n | % |
|--|----|----|
| metody aktywizujące | 96 | 96 |
| praca w grupach | 82 | 82 |
| indywidualna praca ucznia | 78 | 78 |
| praca w parach | 69 | 69 |
| wykorzystywanie bogatych i zróżnicowanych źródeł informacji | 63 | 63 |
| dyskusja | 58 | 58 |
| rozszerzanie i pogłębianie materiału o treści z wyższego etapu edukacyjnego | 54 | 54 |
| metody podające – prezentacja określonego tematu lekcji | 48 | 48 |
| udział w pracach badawczych, eksperymentach, projektach, itp. | 42 | 42 |
| zróżnicowanie prac klasowych i domowych uwzględniające możliwości i zdolności ucznia | 39 | 39 |
| możliwość realizacji innych treści, materiału pogłębiającego oraz treści z dziedzin pokrewnych | 33 | 33 |
| przewodzenie fragmentów lekcji przez ucznia | 25 | 25 |
| korzystanie z konsultacji | 2 | 2 |
| Inne | 0 | 0 |

Źródło: opracowanie własne.
* Pytanie wielokrotnego wyboru

Przeprowadzone badania wykazały, iż nauczyciele w pracy z uczniami najczęściej sięgają po metody aktywizujące. Takiej odpowiedzi udzieliło 96% respondentów. Niewiele mniejszą popularnością cieszy się praca w grupach (82%) i praca indywidualna (78%). Nauczyciele szkół podstawowych często wykorzystują metodę pracy w parach (69%). Analiza badań wykazała, że 63% respondentów stosuje zróżnicowane źródła informacji, a 58% przeprowadza w czasie lekcji dyskusję. Rozszerzanie i pogłębianie materiału o treści z wyższego etapu edukacyjnego wykorzystuje 54% badanych, a metody podające 48%. Do mniej popularnych sposobów pracy z uczniami zdolnymi należą prace badawcze i eksperymentalne (42%) oraz zróżnicowanie prac klasowych i domowych, które uwzględniają możliwości i zdolności ucznia (39%). Zaledwie 33% ankietowanych przyznało, że w pracy z uczniem zdolnym realizuje pogłębiony materiał oraz treści z pokrewnych dziedzin nauczanego przedmiotu. Jedynie 1/4 badanych pozwala uczniom zdolnym wykazać się swoją wiedzą, przygotowaniem i zaangażowaniem poprzez prowadzenie fragmentów lekcji. Korzystanie z konsultacji wykorzystuje zaledwie 2% badanych.

Wśród wielu nowoczesnych metod pracy z uczniami przejawiającymi specjalne zdolności można wyróżnić: tutoring, mentoring, konsultacje oraz doradztwo. Poniższa tabela prezentuje, w jakim stopniu nauczyciele znają w/w metody.

Tabela 2. Znajomość metod pracy z uczniem zdolnym takich jak: tutoring, mentoring, konsultacje, doradztwo

| Odpowiedź | n | % |
|-----------|-----|-----|
| Tak | 56 | 56 |
| Nie | 44 | 44 |
| Razem | 100 | 100 |

Źródło: opracowanie własne.

Z przedstawionych danych wynika, iż 56% badanych zna metody pracy, takie jak: tutoring, mentoring, konsultacje oraz doradztwo. 44% respondentów przyznało, że nie posiada wiedzy na ten temat.

Uczeń zdolny wymaga specjalnej organizacji nauczania oraz indywidualnego podejścia ze strony nauczyciela. Przeprowadzając badania chcia-

Z praktyki/Practice

no poznać jaki procent badanych wykorzystuje metody, takie jak: tutoring, mentoring, konsultacje oraz doradztwo w pracy z uczniem zdolnym.

Tabela 3. Podejmowanie przez nauczycieli pracy z uczniem zdolnym metodami: tutoring, mentoring, konsultacje, doradztwo

| Odpowiedź | n | % |
|-----------|-----|-----|
| Tak | 96 | 96 |
| Nie | 4 | 4 |
| Razem | 100 | 100 |

Źródło: opracowanie własne.

Analizując powyższe dane widać wyraźnie, że większość nauczycieli nie stosuje metod, takich jak: tutoring, mentoring, konsultacje i doradztwo w pracy z uczniem zdolnym. Takiej odpowiedzi udzieliło 96% respondentów. Zaledwie 4% badanych przyznało, że stosuje w/w metody w pracy z uczniami o szczególnych zdolnościach.

W procesie diagnozy zdolności ucznia istotna jest znajomość dostępnych narzędzi przeznaczonych do stosowania przez nauczycieli. Poproszono ankietowanych o zaznaczenie wszystkich znanych testów stosowanych do diagnozy uczniów zdolnych. Otrzymane wyniki przedstawiono w tabeli 4.

Badania wykazały, iż 41% respondentów nie znało wymienionych testów. Najbardziej znanym testem jest Arkusz obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców – A. Kopik i M. Zatorskiej. Jego znajomość potwierdziło 31% respondentów. Z kolei dla 25% badanych nie jest obcy Nauczycielski Formularz Oceny Postawy Twórczej K.J. Szmida. Ankietowani wskazali jako znajome zestawy kontrolne G. Lewisa (rozpoznawania ogólnych zdolności naukowych – 2%, rozpoznawania talentu artystycznego – 3%, rozpoznawania talentu językowego – 15%, rozpoznawania talentu matematycznego – 14%, rozpoznawania talentu przywódczego i organizatorskiego – 5% oraz rozpoznawania talentu twórczego – 5%).

Arkusz Obserwacji Twórczości ANT Piotrowskiego jest znany 13% badanych. Z kolei 12% respondentów zna testy muzyczne: średnią miarę słuchu muzycznego Gordona oraz Test Muzycznych Umiejętności Percepcyjnych. Poniżej 10% badanych potwierdziło znajomość testów:

Tabela 4. Znajomość narzędzi przeznaczonych do stosowania przez nauczycieli do diagnozy ucznia zdolnego*

| Rodzaj narzędzi | n | % |
|--|----|----|
| Żadne | 41 | 41 |
| Arkusze obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców (A. Kopik, M. Zatorska) | 31 | 31 |
| Nauczycielski Formularz Oceny Postawy Twórczej K.J. Szmidta | 25 | 25 |
| Zestaw kontrolny do rozpoznawania talentu językowego G. Lewisa (Lewis, 1998) | 15 | 15 |
| Zestaw kontrolny do rozpoznawania talentu matematycznego G. Lewisa (Lewis, 1998) | 14 | 14 |
| Arkusze Obserwacji Twórczości ANT Piotrowskiego | 13 | 13 |
| Średnia miara słuchu muzycznego Gordona | 12 | 12 |
| Test Muzycznych Umiejętności Percepcyjnych | 12 | 12 |
| Nauczycielski kwestionariusz obserwacji umiejętności ucznia Laycocka (Kwestionariusz obserwacji: profil umiejętności ucznia S.R. Laycocka) | 9 | 9 |
| Inne | 8 | 8 |
| Test Umiejętności Muzycznych | 7 | 7 |
| Zestaw kontrolny dla rodziców i nauczycieli „Zdolności dziecka” B. Dyrdy | 7 | 7 |
| Kwestionariusz obserwacji: lista kontrolna dla nauczycieli – M. Partyka | 6 | 6 |
| Narzędzie Rozpoznania w Szkole Podstawowej Eby | 6 | 6 |

Z praktyki/Practice

| Rodzaj narzędzi | n | % |
|--|---|---|
| Nauczycielski Formularz Rekomendacji | 6 | 6 |
| Scheduła obserwacyjna ogólna Nowaczyka | 5 | 5 |
| Skala Oceny Behawioralnej Charakterystyki | 5 | 5 |
| Arkusze identyfikacji trzech składników talentu Eby i Smutny | 5 | 5 |
| Zestaw kontrolny do rozpoznawania talentu przywódczego i organizatorskiego G. Lewisa | 5 | 5 |
| Zestaw kontrolny do rozpoznawania talentu twórczego G. Lewisa (Lewis, 1998) | 5 | 5 |
| Skala Postaw Twórczych i Odtwórczych (SPTO) | 3 | 3 |
| Zestaw kontrolny do rozpoznawania talentu artystycznego G. Lewisa (Lewis, 1998) | 3 | 3 |
| Arkusze rozpoznawania zdolności przyrodniczych (Grygier, Łanczkowska i Piotrowski, 2013) | 2 | 2 |
| Zestaw kontrolny do rozpoznawania ogólnych zdolności naukowych G. Lewisa (Lewis, 1998) | 2 | 2 |
| Skala Szacunkowa Nowaczyka | 0 | 0 |
| Test notacji muzycznej S. Farnuma | 0 | 0 |
| Test orientacji w dziejach i dorobku kultury muzycznej B. Kamińskiej | 0 | 0 |

Źródło: opracowanie własne.
* pytanie wielokrotnego wyboru

Nauczycielski kwestionariusz obserwacji umiejętności ucznia S.R. Laycocka – 9%

Test Umiejętności Muzycznych – 7%

Zestaw kontrolny dla rodziców i nauczycieli „Zdolności dziecka”

B. Dyrdy – 7%

Scheduła obserwacyjna ogólna Nowaczyka – 5%

Skala Oceny Behawioralnej Charakterystyki – 5%

Skala Postaw Twórczych i Odtwórczych (SPTO) – 3%

Arkusze rozpoznawania zdolności przyrodniczych (Grygier, Łanczkowska i Piotrowski, 2013) – 2%.

Innym testem wymienianym przez badanych był test Zuchary (8%). Żaden z nauczycieli nie przyznał, że zna testy: Test notacji muzycznej S. Farnuma, Test orientacji w dziejach i dorobku kultury muzycznej B. Kamińskiej oraz Skalę Szacunkową Nowaczyka.

Podsumowanie wyników badań

Diagnoza zdolności ucznia często rozpoczyna się w czasie pracy na lekcji. Sposób prowadzenia zajęć przez nauczycieli pozwala początkowo wyłonić uczniów zdolnych spośród pozostałych dzieci w klasie. Różnorodne formy pracy z uczniem zdolnym jak i przeprowadzane testy osiągnięć ukierunkowują dalszy jego rozwój. Przedstawione badania wykazały, że większość nauczycieli w pracy z uczniami stosuje metody aktywizujące, jak również pracę w grupach i parach. Obserwując współpracę uczniów, ich relacje, podział zadań oraz sposób realizacji zamierzonych celów nauczyciel rozpoznaje nie tylko rodzaj zdolności ucznia, ale także to, w jaki sposób funkcjonuje on w grupie rówieśników. Z kolei indywidualna praca ucznia na lekcji pozwala nauczycielowi bardziej precyzyjnie określić charakter tych zdolności. W pracy dydaktycznej nauczyciele wykorzystują także metody tradycyjne, takie jak dyskusja i prezentacja określonego tematu lekcji. Rzadziej w nauczaniu stosuje się prace badawcze i eksperymentalne, gdyż ich przeprowadzenie wiąże się z potrzebą poświęcenia większej ilości czasu w trakcie lekcji. Dwóch na pięciu nauczycieli poświęca czas na zróżnicowanie prac klasowych i domowych, uwzględniając możliwości i zdolności ucznia. Zaledwie 1/3 badanych wprowadza materiał pogłębiony oraz treści z dziedzin pokrewnych do nauczanego przedmiotu, a tylko 1/4 uczniów zdolnych ma szansę wykazać się swoimi talentami, pracowitością i zaangażowaniem poprzez prowadzenie fragmentu lekcji. Metody indywidualnej pracy z uczniem zdolnym, takie jak tutoring, mentoring, konsultacje i doradztwo są znane dla niewiele ponad połowy nauczycieli, jednak w praktyce stosuje je jedynie 2%. Przeprowadzone badania wyraźnie wykazały, że indywidualna praca nauczyciela z uczniem zdolnym nie jest jeszcze powszechna w polskich szkołach podstawowych.

Obserwacja ucznia i wykorzystywanie testów osiągnięć są najpopularniejszymi metodami, dzięki którym dokonuje się rozpoznanie specjalnych talentów ucznia. Ponad połowa nauczycieli dodatkowo wykorzystuje wywiad z uczniem i/lub rodzicami. W celu właściwego określenia zdolności uczniów nauczyciele stosują różnorodne sposoby diagnozowania, angażując w nie rodziców, uczniów oraz innych nauczycieli. Wieloaspektowy obraz ucznia pozwala pedagogowi dokładniej określić jego predyspozycje.

Niestety nauczyciele nie znają bardziej wyszukanych, specjalistycznych technik diagnozy uczniów zdolnych, które mogłyby pogłębić ich wiedzę o uczniowskich zdolnościach oraz uczynić ją bardziej szczegółową i precyzyjną, co z kolei sprzyjałoby ich rozwojowi, wykorzystaniu w pracy z danym uczniem oraz skierowaniu go na zajęcia dodatkowe, koła zainteresowań, do szkół muzycznych itp.

Propozycja dla praktyki edukacyjnej:

Właściwym byłoby, żeby nauczyciele znali i stosowali wypracowane struktury badawcze i różnorodne metody diagnozy ucznia zdolnego. Sprawne operowanie szerokim wachlarzem narzędzi diagnostycznych umożliwiłoby również głębszą diagnozę uczniów zdolnych i potwierdziło wyniki zebrane metodami jakościowymi.

Bibliografia

Cybis N., Drop E., Rowiński T., Ciecuch J., *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych*, ORE, Warszawa 2013.

Giza E., *Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole*, Wyd. AŚ, Kielce 2006.

Karwowska M., *Identyfikacja potencjału twórczego, Teoria, metodologia, diagnostyka*, Wyd. APS, Warszawa 2009.

Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, „Impuls”, Kraków 2009.

Łukasiewicz-Wieleba J., *Przykłady narzędzi wspomagających nauczycielską identyfikację ucznia*, [w:] *Drogi rozwoju zainteresowań i zdolności*, red. M. Jabłonowska, J. Łukasiewicz-Wieleba, Universitas Rediviva, Warszawa 2011.

Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, PWN, Warszawa 2012.

Streszczenie

Dobór metod diagnozy ucznia zdolnego stanowi istotny warunek sukcesu szkolnego tej grupy uczniów. Rolą nauczycieli, pedagogów i psychologów jest znać wiele metod diagnozy ucznia zdolnego i stosować je właściwie, dobierając do każdego ucznia indywidualnie. Powinni oni przy

tym uwzględnić jednostkowe potrzeby ucznia zdolnego, rodzaj jego zainteresowań, wiek ucznia i inne ważne czynniki. Nie powinni też zapominać o własnych preferencjach danej metody i techniki diagnostycznej, poziomu jej znajomości i zręczności w użyciu. Współcześni nauczyciele, w szczególności pedagodzy twórczości, posiadają na ogół dość szeroki wybór metod diagnozy uczniów zdolnych. Należą do nich zarówno te ilościowe, jak i jakościowe. Jedne mogą być uzupełniane i wspomagane drugimi. Jakościowe są pomocne w długotrwałej diagnozie, między innymi uwarunkowań społecznych, natomiast ilościowe, na przykład w mierzeniu ilorazu inteligencji. Jednakże niektórzy pedagodzy preferują metody jakościowe, jako bardziej dostosowane do indywidualnych potrzeb ucznia zdolnego i trafniej określające jego predyspozycje. Metody diagnozy uczniów zdolnych powinny być dobierane z dużą świadomością, aby okazały się pomocne. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wielości metod diagnostycznych ucznia zdolnego oraz przybliżenie możliwości ich zastosowania. Może on stać się również przyczynkiem do refleksji nauczyciela nad ich właściwościami. Diagnoza powinna być przeprowadzana w sprzyjających warunkach dla uczniów. Umożliwia to jej trafniejsze i łatwiejsze przeprowadzenie dla ogólnego pożytku wszystkich podmiotów edukacyjnych.

Słowa kluczowe: diagnoza ucznia zdolnego, uczeń zdolny, metody diagnozy ucznia zdolnego, techniki diagnozy ucznia zdolnego, metody ilościowe, metody jakościowe, obserwacja, mentoring, tutoring, doradztwo.

The Methods and Tools of Diagnostic Assessment of Gifted Learners, Considered in Relation to the Creation of an Environment Conducive to Diagnosis by Teachers

Summary

Selecting the right methods for diagnosing gifted pupils is an important condition that has to be fulfilled if the schooling of these students is going to be successful. The role of teachers, pedagogues and psychologists is one that requires them to familiarize themselves with the many ways of assessing gifted pupils and apply them properly in relation to each student. They should take into consideration the latter's individual needs, interests, age and other important factors. They should also not forget about their own preferences with regard to the methods and tools of diagnostic assessment, or their own level of knowledge of these and ability to make use of them. Modern teachers – especially truly capable pedagogues – possess

Z praktyki/Practice

a fairly wide range of methods for the diagnosis of gifted pupils, including both qualitative and quantitative approaches. The former may inter alia be helpful in the diagnosis of long-term social conditions, whereas the latter tend to be useful in, amongst other things, measuring IQ. However, some educators prefer qualitative methods as more finely tailored to the individual needs of gifted learners and thus better for assessing their predispositions accurately. Either way, such methods should be selected carefully, with due consideration to how they may be rendered useful in practice. The purpose of this article is to show the multiplicity of methods available for diagnosing gifted learners, along with their possible applications. It could also be seen as making a contribution to a process of ongoing self-reflection on the part of teachers themselves. The point is made that any such diagnosis should be carried out under conditions favorable for learners, as these will enable it to be conducted more accurately and easily, which is to the general benefit of all those involved in the educational process.

Key words: diagnosis of gifted learners, gifted learner, methods of diagnosis of gifted learners, tools for the diagnosis of talented learners, quantitative methods, qualitative methods, observation, mentoring, tutoring, counselling.

Adresy do korespondencji:

Dr Aneta Kamińska
Akademia Ignatianum w Krakowie,
Instytut Nauk o Wychowaniu,
Katedra Dydaktyki
e-mail: anetakaminska.ignatianum@wp.pl

lic. Anna Kowalczyk
studentka Akademii Ignatianum w Krakowie
nauczyciel wychowania przedszkolnego
e-mail: anna-k-k@wp.pl